

УДК 37(09)»18»

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.109.23>

Микитюк С. О., Микитюк В. О.

КОНЦЕПЦІЯ ІДЕАЛЬНОГО УРОКУ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ Е. Ф. Г'ЮЗ (КІНЕЦЬ ХІХ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано внесок Е. Ф. Г'юз у розвиток теорії та практики шкільного навчання крізь призму її концепції ідеального уроку, сформульованої наприкінці ХІХ століття. Суттєвий вплив на педагогічні погляди Е. Ф. Г'юз мали ідеї видатних педагогів минулого. Зокрема, положення Я. А. Коменського щодо теоретичного обґрунтування класно-урочної системи навчання, чіткого тематичного структурування уроку, послідовного чергування занять і перерв, одночасної роботи вчителя з усім класом, а також необхідності систематичного опитування учнів і виконання вправ на кожному уроці. Водночас у її концепції простежується вплив ідей Й. Г. Песталоцці, пов'язаних з активізацією пізнавальної діяльності учнів, всебічним розвитком особистості, формуванням самостійності та здатності до само-розвитку.

Виявлено й схарактеризовано концепцію ідеального уроку в педагогічних поглядах Е. Ф. Г'юз, що постає як цілісна система уявлень про навчальний процес, зорієнтовану на дитиноцентроване навчання, розвиток емоційної сфери учнів та впровадження ідей активної педагогіки. У центрі цієї концепції перебуває дитина, її інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток, а урок розглядається як живий, логічно організований процес, а не механічна передача знань. Наголошено на важливості внутрішньої цілісності, структурованості й безперервності уроку, а також його зв'язку з попереднім досвідом і життям учнів. Важливими складниками ідеального уроку визначено діалогічність, активну участь школярів та формування в них умінь пізнавати, виражати й застосовувати здобуті знання. Підкреслено провідну роль учителя як особистості, від якої залежить ефективність навчання й атмосфера співпраці та радості пізнання, а також розвиток самого педагога. Зроблено висновок, що положення цієї концепції, прогресивні для кінця ХІХ століття, зберігають актуальність і можуть бути використані для сучасного переосмислення підходів до шкільного навчання в умовах освітніх реформ.

Ключові слова: ідеальний урок, всебічний розвиток особистості, дитиноцентроване навчання, активна педагогіка, діалогічність навчання.

Проблема організації шкільного навчання була однією з провідних у педагогічних пошуках ХІХ століття, що були зорієнтовані на забезпечення цілісності, результативності та виховного потенціалу освітнього процесу. Саме в цей період поступово формується концепція ідеального уроку як узагальнення педагогічних уявлень про оптимальне поєднання змісту, методів і взаємодії учасників навчання. Представники педагогічної думки того часу акцентували увагу на ролі учня як активного учасника навчального процесу, необхідності всебічного розвитку особистості та органічному поєднанні навчання з вихованням. Аналіз цих поглядів дає змогу виокремити провідні принципи побудови уроку й окреслити ідеї, що зберігають наукову й практичну цінність у сучасній педагогіці.

Здійснений історико-педагогічний аналіз свідчить, що до вивчення педагогічної спадщини минулого зверталися численні сучасні дослідники, серед яких Акімова О. [1], Венгловська О. [4], Гапчук Я. [1], Дем'яненко В. [4], Сапогов М. [1], Січкара А. [4], Сухомлинська О. [5], Федяєва В. [6], Фіцула М. [7] та інші. Водночас доцільним є звернення до концепції ідеального уроку, сформульованої Е. Ф. Г'юз наприкінці ХІХ століття, у якій урок осмислюється як цілісний педагогічний процес, спрямований на досягнення визначеної мети та освітніх результатів, розвиток розумових здібностей учнів і тісно пов'язаний із загальним життям дитини.

Мета статті полягає в аналізі концепції ідеального уроку у педагогічних поглядах Е. Ф. Г'юз наприкінці ХІХ століття, з'ясуванні його змістових засад, що вплинули на розвиток теорії та практики шкільного навчання.

Питання організації навчального процесу та шляхів його вдосконалення постійно перебували в центрі уваги педагогів минулого. Зокрема, до теоретичного обґрунтування класно-урочної системи навчання звертався Ян Амос Коменський, який визначив основні умови її ефективної організації. До них він зараховував наявність класу зі сталим складом учнів приблизно однакового рівня розвитку, чітко регламентований час занять, послідовне чергування уроків і перерв, а також одночасну роботу вчителя з усім класом. Тривалість уроку Я. А. Коменський визначав однією годиною, розглядаючи її як складову загального часу, відведеного на вивчення відповідного навчального предмета [2, с. 14].

Кожен урок, за Я. Коменським, має бути чітко тематично визначеним, а його головним завданням є опрацювання навчального матеріалу, поданого вчителем і розміщеного за концентричним принципом. Водночас педагог наголошував на необхідності систематичного опитування учнів і виконання вправ на кожному уроці. Для глибокого усвідомлення знань, міцного закріплення умінь і навичок важливим є послідовне виконання різноманітних вправ. Значний інтерес становлять його погляди на урок і його структуру, яку педагог поділяв на три взаємопов'язані частини: початкову, основну та завершальну. Початок уроку передбачає актуалізацію раніше засвоєного матеріалу, опитування учнів і створення належної навчальної уваги; основна частина

охоплює показ, сприймання й пояснення нового матеріалу; завершальна – виконання вправ, оволодіння знаннями та їх практичне застосування [3, с. 124].

На необхідність активізувати діяльність учнів на уроці звертав увагу Йоганн Генріх Песталоцці, швейцарський педагог і мислитель. Його концепція навчання базується на активній участі учня в освітньому процесі, що сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню самостійності та здатності до саморозвитку. Песталоцці підкреслював, що навчання повинно виховувати, а виховання – одночасно навчати. Саме цей принцип став основою його педагогічної системи та теорії педагогічного активізму [8, с. 230].

Учень, за Й. Песталоцці, розглядається як активний учасник навчального процесу, здатний до самостійного розвитку своїх знань, умінь і здібностей. Йоганн Песталоцці наголошував, що кожна дитина має внутрішні ресурси, які можна розкрити правильним підходом у навчанні та вихованні. Учень не просто запам'ятовує інформацію, а осмислює її та формує власне бачення світу. Такий підхід сприяє розвитку самостійного мислення, умінню приймати рішення та відповідальності за власне навчання [1, с. 45].

Вплив педагогічних ідей Я. А. Коменського та Й. Г. Песталоцці простежується у працях Елізабет Філіпс Г'юз (1851–1925) – видатної валлійської педагогині, першої директорки Кембриджського педагогічного коледжу для жінок, який згодом було перейменовано на Hughes Hall на її честь. Педагогиня активно відстоювала ідеї жіночої освіти та сприяла розвитку прогресивних підходів до організації навчального процесу. Протягом усього життя Г'юз демонструвала глибокий і послідовний інтерес до розвитку освіти для дівчат у Вельсі, вона обіймала посаду секретаря Асоціації сприяння освіти дівчат у Вельсі та долучилася до заснування педагогічного коледжу в Баррі у 1914 році. Її педагогічна діяльність та управлінський досвід сприяли формуванню високих стандартів навчання і професійної підготовки вчителів, особливо для жінок, а також популяризації активних, дитячо-центричних методів викладання.

Її концепція ідеального уроку була зосереджена на дитиноцентрованому навчанні, розвитку емоційної сфери учнів і впровадженні активної педагогіки в душі Й. Г. Песталоцці, на протидію формальному, заучувальному підходу до навчання. Стаття Е. Ф. Г'юз "Характеристика ідеального уроку", опублікована в англійському педагогічному журналі, присвячена аналізу особливостей ідеального уроку та визначенню зразка викладання, бажаного для впровадження в школі. Особливу увагу авторка звертала на молодих учителів, зазначаючи, що навіть врахування двох–трьох її рекомендацій може сприяти досягненню цілей ідеального уроку.

Концепція ідеального уроку за Е. Ф. Г'юз складалася з двадцяти положень, у деяких з яких простежуються повторення, на що сама авторка звертала увагу, посилаючись на попередні параграфи. Проте, враховуючи її багатий педагогічний досвід, ці положення залишаються цікавими та вагомими, оскільки вплинули на подальший розвиток педагогічної теорії та освітньої практики.

Першою умовою ідеального уроку є чітке визначення його мети. Вчитель повинен усвідомлювати, яких результатів прагне досягти під час проведення заняття. Хоч це положення здається очевидним, не всі педагоги формулюють мету уроку достатньо чітко. Водночас правильно визначена мета забезпечує ефективність уроку. Навіть якщо вона є досить простою, наприклад підготовка учнів до іспиту, її досягнення стає можливим, оскільки вчитель має чітке розуміння напрямку своєї діяльності, а його педагогічні дії, навіть у вузькому контексті, залишаються цілеспрямованими та доцільними [9, с. 126].

Наступною умовою є досягнення трьох основних освітніх результатів: пробудження в учнів прагнення до знань, яке слугує головним стимулом навчання; розвиток їх розумових здібностей; а також формування систематичних знань. За правильного педагогічного підходу всі три завдання перебувають у тісному та органічному взаємозв'язку. Найважливішим є спрямування уваги на те, щоб учні полюбили навчання і самостійно прагнули до знань; при цьому природним чином реалізується й третє завдання – накопичення систематичних знань [9, с. 127].

Кожний урок повинен представляти собою завершене ціле – мати початок, основну частину та завершення. Саме в такій структурі закладено надійний шлях до успіху. Навіть якщо розглядати послідовність уроків, кожний із них може бути ізольованим, але водночас залишатися завершеним цілим. Якщо ж навчальний предмет природним чином не розподіляється на окремі частини, цей поділ слід здійснити штучно. Обдуманий і завершений урок позитивно впливає як на учнів, так і на вчителя, бо учні виходять із класу щасливими та оживленими, усвідомлюючи, що отримали знання, а вчитель відчуває задоволення від того, що реалізував поставлену мету і досяг бажаних результатів.

Вступна частина уроку є особливо важливою, адже вона готує учнівський розум до сприйняття нового матеріалу та налаштовує на спокійний, серйозний та зосереджений лад. Одним із найефективніших засобів вступної частини є бесіда з учнями щодо попереднього уроку або повторення раніше вивченого матеріалу, що є корисним перед опануванням нового. Наприкінці уроку необхідно резюмувати пройдений матеріал та підкреслити досягнуті результати. Це дозволяє вчителю оцінити ефективність власної роботи, а учням – наочно відчувати, що вони здобули знання та просунулися вперед у навчанні [9, с. 127].

Кожний урок у послідовній системі навчання повинен виступати зв'язуючою ланкою між попереднім та наступним заняттями, формуючи етап безперервного освітнього розвитку, яким поступово просувається учень. Вчитель-професіонал рухається впевнено, але поступово, не поспішає і не нав'язує знання, забезпечуючи повне засвоєння матеріалу. Ключовим є те, щоб у учнів не залишалося нічого незрозумілого, а

навчальний матеріал не лише сприймався, а й опрацьовувався, інтегрувався в мисленнєву діяльність і став частиною їхньої системи знань. Особливо важливо це при введенні нових понять і тем, коли учні поступово ознайомлюються з новим предметом, опановують основні категорії й уявлення. Більшість нових знань засвоюється повільно, проте витрачений час не втрачає своєї цінності – він забезпечує відчутний результат у подальшому навчанні. Опановуючи основи науки та виробляючи нові мисленнєві стратегії, учні набувають здатності ефективніше просуватися вперед, що особливо помітно при вивченні математики та точних наук [9, с. 128].

Ідеальний урок готує учня до виконання домашніх завдань і самостійної підготовки. Позакласна робота є важливим чинником виховання, і йдеться про свідомі та серйозні зусилля учнів. Вчитель повинен усіма силами спрямовувати учнів на розвиток самостійності, формувати у них усвідомлення того, що здобуття знань власними силами є ефективнішим і приємнішим, ніж пасивне сприйняття готової інформації. Лише таким чином можна виховати людину, здатну самостійно долати життєві завдання та брати відповідальність за власну діяльність у майбутньому.

Самостійна робота, яка відбувається поза класом може бути різноманітною й залежати від віку учнів та предмета, що вивчається. На початкових етапах учні можуть готувати матеріал для наступного уроку, читати рекомендовані вчителем статті, історичні твори, художню літературу та класичні тексти кращих авторів. У старших класах – самостійно опрацьовувати певні розділи. Чим різноманітніші завдання, тим більш ефективним є навчання [9, с. 129].

На шкідливі форми домашньої роботи звертала увагу О. Страннолюбська. До них вона відносила завдання, пов'язані зі складанням записок. Система записок особливо була поширена у старших класах жіночих середніх закладів, де на лекціях учениці записували всі слова вчителя. Повертаючись додому, вони переписували ці записи у зошити, що часто призводило до майже механічного запам'ятовування. Така практика заважала осмисленому сприйняттю матеріалу: учні не вчилися аналізувати, слухати й осмислювати, а лише механічно відтворювали інформацію. Страннолюбська О. наголошувала, що вчителям варто уникати таких шкідливих звичок, адже вони пригнічують самодіяльність і формують учнів, які здатні сприймати лише концентровані знання без активного мислення.

Авторка підкреслювала, що урок має бути у зв'язку із загальним життям дитини. Діти проводять у школі лише частину свого часу, а потім мають власні інтереси й потреби. Задаючи домашні завдання, учитель не повинен заповнювати все життя дитини шкільними справами, а натомість має прагнути до встановлення живого зв'язку між школою та позашкільним життям учнів. Школа відіграє в житті дитини таку саму роль, яку в житті дорослої людини відіграє професія, тобто бути важливим обов'язком, основним, але не всепоглинаючим інтересом. Учитель має прагнути встановити між школою і життям дитини ту гармонію, яку ми хотіли б бачити в житті дорослої людини, – живий і нерозривний зв'язок між основною діяльністю та загальним життям. Адже людина передусім залишається людиною в усіх вимірах своєї діяльності, а для цього вона має вміння вносити у свою справу внутрішній зміст, усі свої моральні й розумові сили. Формування цієї здатності покладається саме на школу. Не кажучи вже про такі предмети, як література, історія чи математика, талановитий учитель знайде безліч способів використати позашкільні знання й життєвий досвід дитини, щоб полегшити навчальну роботу в класі, зробити навчальний матеріал близьким і зрозумілим, а не відірваним від життя та надмірно абстрактним. Водночас учитель має навчити учнів застосовувати здобуті в школі знання й моральні принципи в реальному житті [9, с. 130].

У цьому і полягає виховне значення школи. З ранніх років дитину необхідно привчати дотримуватися рівноваги між головним інтересом – школою – та різноманітними інтересами позашкільного життя. Задаючи надмірну кількість домашніх завдань, які не залишають учням ні часу, ні сил для інших занять, учитель завдає шкоди не лише здоров'ю дитини, прирікаючи її на виснажливе й одноманітне життя, а й суперечить власній виховній меті, формуючи вузького спеціаліста, позбавленого широких інтересів і глибокого ставлення до своєї діяльності.

Урок повинен бути тісно пов'язаний із загальним життям світу. Людину не можна вважати освіченою, якщо вона перебуває в повному невіданні щодо фізичної природи, серед якої живе й діє, або якщо залишається повністю байдужою до суспільного життя, що її оточує. З ранніх років необхідно навчати дитину любити й розуміти природу, а також поступово привчати її свідомо й відповідально ставитися до явищ суспільного життя.

Урок необхідно будувати у тісному зв'язку зі світом книг. Книги – це велике й незамінне джерело знань та освіченості, але лише для тих, хто вмінє ними користуватися. Учитель, читаючи й пояснюючи в класі уривки з найкращих творів, рекомендує учням ту чи іншу книгу для самостійного читання. Обговорюючи з ними прочитане, він може ефективно керувати домашнім читанням учнів, прищеплювати їм звичку до аналізу та свідомого ставлення до тексту, тобто розвивати в них уміння читати [9, с. 131].

Завданням уроку є встановлення внутрішніх зв'язків між засвоєними знаннями. Уміння вільно ними користуватися, а також здатність пояснювати явища однієї галузі за допомогою понять з інших сфер свідчать про справжню освіченість особистості. Опановуючи нові факти, освічена людина усвідомлює їх взаємозв'язок із уже відомими явищами, законами та принципами. Відтак учитель має формувати в учнів уміння свідомо застосовувати набуті знання.

Кожний урок доцільно вибудовувати у формі чітко структурованих, логічно взаємопов'язаних параграфів. Така організація навчального матеріалу забезпечує цілісність і наочність уроку, сприяє глибшому засвоєнню знань учнями та дає змогу вчителю послідовно відстежувати процес опанування навчального змісту. З цією метою ефективним є попереднє укладання стислих конспектів уроків.

На кожному уроці доцільно виокремлювати та акцентувати найважливіші положення навчального матеріалу. Учителі-початківці часто недостатньо звертають на це увагу. Значна частина викладеного з часом може бути забута учнями, однак ключові ідеї мають подаватися з достатньою чіткістю й виразністю, щоб надійно закріпитися в пам'яті. Досягненню цього сприяють помірний темп мовлення, переконлива інтонація, повторення основних положень, а також ілюстрування матеріалу прикладами.

Кожний урок слід організувати так, щоб він сприяв розвитку трьох видів розумової діяльності: пізнання істини, її вираження та застосування. Таким чином, урок повинен всебічно розвивати розумові здібності учнів, підтримувати в них стійкий інтерес до знань і водночас становити завершену педагогічну одиницю. Здобуття знань може здійснюватися різними шляхами: через слово вчителя, спостереження за навколишнім середовищем, роботу з книгами та власні роздуми. Вчитель має навчити учнів опановувати знання всіма цими способами. Водночас здобуття знань – лише перший етап; рівень їх засвоєння визначається здатністю учнів виражати та застосовувати отриману інформацію.

Вираження пізнаного можливе через усне та писемне мовлення, а також за допомогою малювання. Останній спосіб є графічним відтворенням знань і застосовується за потреби [9, с. 132].

Урок має відбуватися у формі діалогу, надаючи учням можливість вільно висловлювати власні думки та ставити запитання вчителю. Створюючи таке сприятливе середовище, учитель сприяє прояву індивідуальних особливостей мислення учнів і підтримує їхній всебічний розвиток. Для вмілого використання діалогової форми проведення уроку вчитель повинен володіти педагогічним тактом і відповідально ставитися до своєї професійної діяльності. Такий педагог стає для учнів одночасно наставником, оцінювачем і доброзичливим порадицею – людиною, з якою можна спілкуватися вільно та без страху. Урок може проводитися не лише вчителем, а й самими учнями. З цією метою доцільно надавати учням право обирати навчальний матеріал і пропонувати охочим на уроках математики чи фізики самостійно доводити нові положення. У старшому віці учні можуть опрацьовувати окремі розділи самостійно та представляти їх класу.

Таке різноманіття форм роботи підвищує зацікавленість учнів, спонукає їх до наполегливішої навчальної діяльності та водночас дає вчителю змогу глибше пізнати індивідуальні особливості кожного з них. Учнів не слід обмежувати надмірною шкільною регламентацією; їм необхідно надавати не лише обов'язки, а й певні права. Вимагаючи дотримання дисципліни, вчитель має водночас забезпечувати учням простір для самостійності, свободи вибору та прояву ініціативи.

Урок має проходити безперервно від початку до завершення. Це передбачає, по-перше, недопущення сторонніх втручань у навчальний процес, зокрема відвідувань сторонніх осіб, перевірок чи адміністративного втручання. По-друге, йдеться про запобігання порушенням дисципліни з боку учнів. У подібних ситуаціях вчителю доцільно реагувати після завершення уроку, не відволікаючи увагу класу від основного змісту навчальної діяльності та не порушуючи цілісності уроку. Якщо на початку уроку вчителю не вдається одразу налаштувати клас на роботу, доцільно надати учням кілька хвилин відносно свободи, допускаючи коротку невимушену розмову чи спільний сміх. Водночас після цього необхідно оперативно й упевнено відновити робочий порядок, переключити увагу учнів на навчальну діяльність, зацікавити їх змістом уроку та компенсувати короточасне відволікання інтенсивною, доброзичливо організованою роботою [9, с. 129–130].

На ідеальному уроці і учні, і вчитель мають відчувати внутрішнє задоволення від спільної навчальної діяльності. Водночас трапляються ситуації, коли педагог, захопившись власним предметом або перебігом пояснення, стає малозрозумілим для класу й не помічає, що учні, не засвоївши складні моменти, втрачають увагу та переключаються на сторонні справи. Подібне може відбуватися і тоді, коли вчитель зосереджується на виконанні окремих дій (наприклад, побудові креслення), відвертається від класу та, зосереджений на результаті, не відстежує стан навчальної діяльності учнів.

Гармонійний урок передбачає взаємне відчуття задоволення вчителя й учнів, джерелом якого є сам процес навчання та спільна праця. Атмосфера радості, зацікавленості й психологічного комфорту створює найсприятливіші умови для ефективного засвоєння знань. Якщо педагог викликає в учнів симпатію та довіру, його уроки сприймаються з очікуванням і щирим інтересом. Створення такої атмосфери не передбачає легковажної або поверхневої роботи. Навпаки, уроки, які не потребують розумового напруження, завжди сприймаються учнями як нудні, адже вони прагнуть долати труднощі та самостійно розв'язувати завдання [9, с. 131].

Ідеальний урок виховує та стимулює розвиток не лише учнів, а й учителя. Людина, яка віддано займається педагогічною діяльністю, знаходить у ній задоволення та постійно вдосконалює свої вміння. Вона черпає з власної практики нові знання, глибше розуміє людську природу та бачить світ ширше і різнобічніше.

Кожний урок є викликом для вчителя, адже він працює з молодими умами, що проявляють свою індивідуальність різними способами. Урок має бути доступним і зрозумілим для учнів, сприяти їхньому розвитку та підтримувати інтерес до навчання.

Урок має розвивати індивідуальні здібності кожного учня. Формування індивідуальності є одним із головних завдань виховання. Лише досвідчений педагог здатний надати учням необхідну свободу, яка сприятиме розвитку моральності та формуванню особистостей, здатних мислити самостійно та широко.

Ідеальний урок розвиває також і оригінальність самого вчителя. Це урок, який не зміг би провести жоден інший педагог за жодних обставин. Головним чинником його ефективності є не предмет і не методика, а саме особистість учителя. Талановитий педагог майстерно володіє класом і вміє спрямувати його діяльність туди, де це необхідно для розвитку учнів.

Сьогодні більшість ідей ідеального уроку сприймаються як загальноприйняті й не викликають заперечень. Однак наприкінці XIX століття ці положення мали виразно прогресивний і новаторський характер. У той період педагогічна думка лише формувала уявлення про учня як активного суб'єкта навчального процесу. Принципи, що нині здаються очевидними, вимагали тоді суттєвого перегляду традиційних підходів до організації шкільного навчання. Саме тому педагогічна спадщина Е.Ф. Г'юз є важливою для сучасного переосмислення підходів до шкільного навчання в контексті реалізації освітніх реформ.

Висновки. Таким чином, концепція ідеального уроку у педагогічних поглядах Е. Ф. Г'юз наприкінці XIX століття постає як цілісна система уявлень про навчальний процес, у центрі якої перебуває дитина, її інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток. Урок розглядається не як механічна передача знань, а як живий, логічно організований процес, спрямований на досягнення чітко визначеної мети та взаємопов'язаних освітніх результатів. Особливого значення надається внутрішній цілісності уроку, його структурованості, безперервності та зв'язку з попереднім досвідом і загальним життям учнів. Важливим компонентом ідеального уроку є діалогічність, активна участь учнів і формування в них умінь пізнавати, виражати та застосовувати здобуті знання. Концепція підкреслює провідну роль учителя як особистості, від якої залежить не лише ефективність навчання, а й атмосфера співпраці, довіри та радості пізнання. Разом із тим ідеальний урок виступає засобом розвитку самого педагога, стимулюючи його професійне й особистісне зростання. Багато положень цієї концепції, будучи прогресивними для свого часу, зберігають цінність і сьогодні. Вони можуть слугувати важливою теоретичною основою для сучасного переосмислення підходів до шкільного навчання в умовах освітніх реформ.

Використана література:

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Актуальні проблеми теорії та історії педагогічної науки: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2024. 300 с.
2. Скрипник М.І. Шкільний урок XXI ст.: типи, проекти, аналіз: Нотатник педагога. К.: 2020. 138 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722610/1/%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%DA%20%D0%A5%D0%A5%20%D1%81%D1%82..pdf> (дата звернення: 14.02.2026).
3. Кузьмінська Ю. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст і мислитель. м. Луцьк, 2016. С.1-5. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9250/1/John%20Amos%20Comenius.pdf> (дата звернення: 15.02.2026).
4. Січкара А.Д., Венгловська О.А., Дем'яненко В.І. Актуалізація ідей діяльнісного підходу педагогів різних історичних періодів у вітчизняній педагогічній думці (кінець XIX – початок 20-х років XX століття). Інноваційна педагогіка. Випуск 43. Т 1. 2022. С. 24–28. DOI <https://doi.org/10.32843/26636085/2022/43/1.4>
5. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. Сухомлинська. К. : А.П.Н., 2003. 68 с.
6. Федяєва В.Л. Наукова спадщина Я.Коменського в історичному вимірі. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Том 1. 2017. С. 87–92. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/801/714> (дата звернення: 13.02.2026).
7. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 544 с.
8. Шеремет О., Павленко В.В. Ідеї розвивального навчання в педагогічній спадщині Й.Г. Песталоцці. Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи : збірник наукових праць / за заг. ред. С.С. Вітвицької, Н.М. Мирончук. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 404 с. С. 230–232.
9. Hughes E.P. The Characteristics of an Ideal Lesson. Journal of Education. 1892. № 5. p. 125–135.

References:

1. Akimova O. V., Sapohov M. V., Napchuk Ya. A. (2024) Aktualni problemy teorii ta istorii pedahohichnoi nauky: navchalnyi posibnyk. [Current Issues in the Theory and History of Pedagogical Science: A Study Guide]. Vinnytsia : TOV «TVORY», 300 s. [in Ukrainian].
2. Skrypnyk M.I. Shkilnyi urok XXI st.: typy, proieky, analiz: Notatnyk pedahoha. [The School Lesson of the 21st Century: Types, Projects, Analysis. A Teacher's Notebook]. K.: 2020. 138 s. [in Ukrainian].
3. Kuzminska Yu. (2016) Yan Amos Komenskyi – osnovopozhnyk novoi prohresyvnoi pedahohichnoi systemy, velykyi humanist i myslytel. [Jan Amos Comenius – the founder of a new progressive pedagogical system, a great humanist and thinker.]. m. Lutsk, S. 1-5. [in Ukrainian].
4. Sichkar A.D., Venhlovska O.A., Dem'ianenko V.I. (2022) Aktualizatsiia idei diialnisnoho pidkhodu pedahohiv riznykh istorychnykh periodiv u vitchyzniani pedahohichnii dumtsi (kinets XIX – pochatok 20-kh rokiv XX stolittia). [Actualization of the ideas of the activity-based approach of educators from different historical periods in national pedagogical thought (late 19th century – early 1920s of the 20th century)]. Innovatsiina pedahohika. Vypusk 43. T 1. S. 24-28. [in Ukrainian].
5. Sukhomlynska O. (2003) Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem. [The Historical and Pedagogical Process: New Approaches to General Issues]. K. : A.P.N. 68 s.[in Ukrainian].

6. Fediaieva V.L. (2017) Naukova spadshchyna Ya. Komenskoho v istorychnomu vymiri. [The Scientific Legacy of J. Comenius in a Historical Perspective]. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Tom 1. S. 87–92. [in Ukrainian].
7. Fitsula M. M. (2000) Pedahohika: navch. posibnyk dlia stud. vyshchyykh ped. zakladiv osvity. [Pedagogy: A Study Guide for Students of Higher Pedagogical Education Institutions]. K.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 544 s. [in Ukrainian].
8. Sheremet O., Pavlenko V.V. (2013) Idei rozvyvalnoho navchannia v pedahohichnii spadshchyni Y.H. Pestalotsti. [Ideas of Developmental Learning in the Pedagogical Heritage of J. H. Pestalozzi]. Mahistratura v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv vyshchoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. S.S. Vitvytskoi, N.M. Myronchuk. Zhytomyr: vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 404 s. S. 230–232. [in Ukrainian].
9. Hughes E.P. (1892) The Characteristics of an Ideal Lesson. Journal of Education. № 5. London. UK. p. 125–135.

S. Mykytiuk, V. Mykytiuk. The Concept of the Ideal Lesson in the Pedagogical Views of E. F. Hughes (Late 19th Century)

The article examines E. F. Hughes's contribution to the development of the theory and practice of school education through her concept of the ideal lesson, formulated in the late nineteenth century. Hughes's pedagogical views were shaped by the ideas of leading educators of earlier periods. In particular, her work reflects the principles proposed by J. A. Comenius, including the theoretical justification of the class-lesson system, simultaneous instruction of the whole class, systematic questioning of students, and the use of regular practice exercises. At the same time, her concept demonstrates the influence of J. H. Pestalozzi, especially his emphasis on activating students' cognitive activity, ensuring holistic personal development, and fostering independence and self-development.

The concept of the ideal lesson in E. F. Hughes's pedagogical views is defined as a holistic system of views on the educational process, oriented toward child-centered learning, the development of the emotional sphere, and the implementation of active pedagogy. At the center of this concept is the child, with attention to intellectual, emotional, and moral development, while the lesson is understood as a dynamic, logically structured process rather than a mechanical transmission of knowledge. Special emphasis is placed on the lesson's internal coherence, continuity, and structured nature, as well as its connection to students' prior experience and real-life contexts. Dialogue, active student participation, and the development of learners' abilities to acquire, articulate, and apply knowledge are identified as essential components of the ideal lesson. The teacher's personality is emphasized as decisive, shaping both instructional effectiveness and the atmosphere of cooperation and joy in learning, as well as the teacher's continuous professional development. It is concluded that the ideas of this concept, progressive for their time, remain relevant today and may contribute to the contemporary rethinking of school education in the context of educational reforms.

Key words: ideal lesson, holistic personal development, child-centered learning, active pedagogy, dialogic learning.

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0